

ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΕΧΤΕΛΙΔΗΣ

Για το βιβλίο:

Δήμητρα Μακρυγιώτη, *Μικροί μάγειρες στη μικρή οθόνη. Παίζοντας με τη γνώση, την απόλαυση και τον κοινωνικό έλεγχο*, νήσος, Αθήνα 2014, 154 σ.

Είναι παράδοξο το φαγητό να αναδεικνύεται σε δημόσιο θέαμα, κυρίως από την τηλεόραση, σε μια εποχή βαθιάς οικονομικής κρίσης και σκληρής λιτότητας, όπου πολλοί συνάνθρωποί μας αναγκάζονται να εξασφαλίσουν την τροφή και άρα την επιβίωσή τους είτε από τα οργανωμένα συσσίτια είτε από τους κάδους των απορριμμάτων. Η παραδοξότητα αυτή εντείνεται και γίνεται πιο σύνθετη όταν στις εκπομπές μαγειρικής που κατακλύζουν κυριολεκτικά το τηλεοπτικό τοπίο εμπλέκονται και παιδιά. Το ζήτημα αυτό αρχικά προκαλεί αμηχανία, η οποία όμως διεγείρει το ερευνητικό ενδιαφέρον γι' αυτό το πολιτισμικό φαινόμενο και τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει πέραν της μαγειρικής διαδικασίας.

Τι μπορούμε να βρούμε να πούμε από μια κοινωνιολογική σκοπιά για ένα τηλεοπτικό διαγωνιστικό παιχνίδι μαγειρικής για παιδιά, όπως το *Τζούνιορ Μάστερ Σεφ* (στο εξής ΤΜΣ). Εκ πρώτης όψεως, όχι πολλά πράγματα, στην πραγματικότητα όμως, όπως αποδεικνύει η Δήμητρα Μακρυγιώτη, πολλά και ενδιαφέροντα. Πρώτα από όλα, διαπιστώνουμε ότι η τροφή δεν ικανοποιεί απλά βασικές βιολογικές ανάγκες. Έχει μια συμβολική αξία ως αναπόσπαστο μέρος των καθημερινών κοινωνικών δραστηριοτήτων μας. Στην πραγματικότητα το φαγητό αποτελεί ευκαιρία για κοινωνικές συναλλαγές και τελετουργικές πρακτικές, και κατά συνέπεια είναι ένα κοινωνικό πεδίο όπου αναπτύσσονται σχέσεις εξουσίας και συγκροτούνται ταυτότητες.

Η Μακρυγιώτη επιχειρεί να δείξει πρακτικά κάτι που είχε ισχυριστεί θεωρητικά ο Φουκώ,¹ ότι η εξουσία δεν περιορίζεται στον κρατικό μηχανισμό. Με εξαιρετικά αναλυτικό και εμπειρικά τεκμηριωμένο τρόπο δείχνει ότι υπάρχουν μηχανισμοί εξουσίας ή αλλιώς μικρο-εξουσίες που λειτουργούν πέρα από το πλαίσιο των κρατικών μηχανισμών, σε ένα κατώτατο επίπεδο που αφορά την καθημερινότητα. Επιλέγει μία περιοχική ανάλυση που εκ πρώτης όψεως μοιάζει ασήμαντη, πολύ εμπειρική και περιττή, όπως είναι η μαγειρική στο πλαίσιο ενός τηλεοπτικού παιχνιδιού για παιδιά, το σώμα, όπως εκφράζεται μέσα από την απόλαυση, την επιθυμία και τα συναισθήματα, και η καθημερινή ζωή. Χρησιμοποιεί με επιδέξιο τρόπο τα εννοιολογικά εργαλεία της μικροκοινωνιολογίας, προκειμένου να ρίξει φως στις σύνθετες σχέσεις ανάμεσα στα υποκείμενα της έρευνας, δηλαδή τα διαγωνιζόμενα παιδιά, τη θε-

Ο Γιάννης Πεχτελίδης διδάσκει κοινωνιολογία της εκπαίδευσης στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

σμική πραγματικότητα του τηλεοπτικού παιχνιδιού όπου εμπλέκονται, αλλά και τον κοινωνικό περίγυρο από τον οποίο προέρχονται.

Η συγγραφέας ακολουθεί την πεποίθηση του Φουκώ ότι η ανάλυση της εξουσίας πρέπει να αρχίζει από το μικροεπίπεδο και όχι από τις καθολικές μορφές κυριαρχίας. Στηρίζεται στην κατανόηση του πλέγματος σχέσεων εξουσίας που εμφανίζονται στην καθημερινή ζωή. Μέσα από την ανίχνευση των εκλεπτυσμένων πολιτικών τεχνικών, των πειθαρχικών διαδικασιών και των λεπτομερών ρυθμίσεων που εντοπίζονται πάνω στα άτομα, τα σώματά τους και τις συμπεριφορές τους μπορούμε να αντιληφθούμε τον τρόπο με τον οποίο σε συγκεκριμένες συγκυρίες, όπως είναι το ΤΜΣ, αναπτύσσονται ειδικές και ποικίλες διαχειριστικές τεχνικές της εξουσίας. Η συστηματική εφαρμογή αυτών των τεχνικών επιτρέπει στη σύγχρονη εξουσία να ασκεί αποτελεσματικότερα τον κοινωνικό έλεγχο και να αντιμετωπίζει τους όποιους κλυδωνισμούς.

Μια τέτοια προσέγγιση δίνει τη δυνατότητα να εξηγήσουμε την περιπλοκότητα των μηχανισμών της εξουσίας, να αναδείξουμε την ειδοποιό τους διάσταση, καθώς και τις σχέσεις συμπληρωματικότητας, αλληλοεπίσχυσης ή και ανάσχεσης που προκύπτουν από αυτή την ιδιαιτερότητα. Για παράδειγμα, το να ισχυριστούμε ότι οι ενήλικοι σεφ που εκπαιδεύουν και κρίνουν τα παιδιά στο ΤΜΣ δεν αντιπροσωπεύουν άμεσα μια εξουσία που εκφράζει και εκπροσωπεί τα συμφέροντα μίας τάξης ή ενός κράτους δεν σημαίνει ότι οι ιδιόζουσες σχέσεις εξουσίας που εκδηλώνονται εντός του παιχνιδιού είναι ανεξάρτητες από τις οικονομικές διαδικασίες, τις καπιταλιστικές παραγωγικές σχέσεις, τους νεοφιλελεύθερους λόγους και τις κρατικές πολιτικές. Υπό αυτή τη σκοπιά, η εξουσία δεν αναλύεται τόσο με όρους δικαίου ή νόμου όσο με όρους τακτικής και στρατηγικής. Αυτό σημαίνει αντικατάσταση ή καλύτερα συμπλήρωση μιας αρνητικής σκοπιάς εξουσίας ως επιβολής και απαγόρευσης από μια τεχνική, στρατηγική και άρα θετική (δηλαδή παραγωγική) σκοπιά.

Η συγγραφέας χρησιμοποιεί τον όρο βιο-παιδαγωγική, προκειμένου να αναδείξει την παραγωγική (θετική) διάσταση της εξουσίας. Καταφέρνει να κάνει πράξη αυτό που δεν κάνουν πολλοί κοινωνικοί και πολιτικοί επιστήμονες, συγκεκριμένα να δείξει με σχολαστικό τρόπο πώς παράγονται υποκειμενικότητες με καθορισμένες δεξιότητες, ικανότητες, αντιλήψεις, στάσεις, συμπεριφορές, και συναισθήματα εντός τοπικά εντοπισμένων σχέσεων εξουσίας. Συχνά παρατηρείται το φαινόμενο, αρχικά να αναγνωρίζεται τόσο η παραγωγική όσο και κατασταλτική διάσταση της εξουσίας, όπως εκφράστηκε από τον Φουκώ, και στη συνέχεια η συζήτηση και οι αναλύσεις να επικεντρώνουν κυρίως στην κατασταλτική λειτουργία της εξουσίας. Η Μακρυγιώτη καταφέρνει να δείξει με ανατομικό τρόπο πώς ασκείται η εξουσία ανεπαίσθητα πάνω στα σώματα των μικρών διαγωνιζόμενων με γνώμονα την καθοδήγησή τους σε καθορισμένους ηθικούς, πολιτικούς και οικονομικούς στόχους. Συγκεκριμένα, αναδεικνύει τη συνάφεια ανάμεσα στη βιο-παιδαγωγική, τις καταναλωτικές πρακτικές και τα νεο-φιλελεύθερα προτάγματα.

Το βιβλίο είναι οργανωμένο σε τέσσερα κεφάλαια, πέραν της εισαγωγής και των συμπερασμάτων, στα οποία αναλύεται και μια διαφορετική όψη του οργανωμένου παιχνιδιού. Στο πρώτο κεφάλαιο, αντλώντας κυρίως από τη μικρο-κοινωνιολογία του Ε. Γκόφμαν,² η συγγραφέας διερευνά την εσωτερική πραγματικότητα του παιχνιδιού, προκειμένου να προσδιορίσει την ταυτότητα του διαγωνιστικού παιχνιδιού. Παράλληλα αξιοποιεί τις θεωρητικές θέσεις των Π. Μπέργκερ και Τ. Λούκμαν,³ καθώς και του Μ. Φουκώ για να αμφισβητήσει τις κοινές παραδοχές περί «φυσικών» ή «εγγενών» γνωρισμάτων του (διαγωνιστικού) παι-

χνιδιού και να το προσεγγίσει ως μια κατασκευασμένη κοινωνική πραγματικότητα που λειτουργεί ως παιδαγωγικός μηχανισμός που ρυθμίζει και άρα ελέγχει τα σώματα των διαγωνιζόμενων παιδιών με γνώμονα το κυρίαρχο σύστημα λόγων, αντιλήψεων, αξιών, συμπεριφορών και σχέσεων.

Ο Φουκώ, στο βιβλίο του *Επιτήρηση και τιμωρία*, έλεγε πως εξουσία και γνώση αλληλοεξαρτώνται, πως δεν υπάρχει σχέση εξουσίας χωρίς σύσταση ενός πεδίου γνώσης, ούτε και γνώση που να μην προϋποθέτει και να μην συγκροτεί ταυτόχρονα σχέσεις εξουσίας.⁴ Ένα από τα βασικά προτερήματα αυτού του βιβλίου είναι ακριβώς η λεπτομερής κατάδειξη αυτής της σχέσης μέσα από την μικρο-κοινωνιολογική ανάλυση του ΤΜΣ. Στο δεύτερο κεφάλαιο, λοιπόν, η συγγραφέας εστιάζει την ανάλυση στις βασικές συντεταγμένες της δομής και της οργάνωσης του παιχνιδιού, του χώρου, του χρόνου και της αξιολόγησης, προκειμένου να δείξει την πειθαρχική και ρυθμιστική τους λειτουργία πάνω στα σώματα και πνεύματα των νεαρών διαγωνιζόμενων. Το ΤΜΣ προβάλλει ως ένας παιδαγωγικός μηχανισμός, ο οποίος πειθαρχεί και κατ' επέκταση καθοδηγεί τα παιδιά σε καθορισμένους τύπους σχέσεων και συμπεριφορών μέσα και έξω από το παιχνίδι. Αυτό το επίπεδο της ανάλυσης χαρτογραφεί το θεσμικό πλαίσιο όπου ερμηνεύονται οι ρόλοι και αναπτύσσονται οι σχέσεις εξουσίας ανάμεσα στα παιδιά και τους κριτές που συμμετέχουν στο παιχνίδι. Η συγγραφέας επισημαίνει, εύστοχα, ότι η ισχύς του πειθαρχικού πλαισίου παρουσιάζει διακυμάνσεις. Το εσωτερικό σύστημα κανόνων του παιχνιδιού είναι εύκαμπτο, ρευστό και άρα λειτουργικό. Οι χωροχρονικές ανακατατάξεις, η εναλλαγή των αξιολογητών, η επαναδιατύπωση των κανόνων αποβλέπουν στην εξάσκηση της ικανότητας των παιδιών να προσαρμόζονται γρήγορα και αποτελεσματικά σε απρόβλεπτες και νέες συνθήκες εργασίας, όπως ακριβώς επιτάσσει η σύγχρονη νεοφιλελεύθερη πραγματικότητα. Ο κοινωνικός έλεγχος δεν ασκείται όμως μόνο μέσω του πειθαρχικού χωροχρόνου, και της αξιολόγησης, αλλά και μέσα από τις διαπροσωπικές σχέσεις και την κατάθεση «ψυχής» (σκέψων, συναισθημάτων, φόβων, φιλοδοξιών) και άρα τη δημοσιοποίηση του αόρατου εσωτερικού κόσμου των μικρών διαγωνιζόμενων σε έναν άγνωστο αποδέκτη (κοινό).

Δύο κομβικά στοιχεία των παιδαγωγικών λόγων που υπεισέρχονται στο παιχνίδι αναλύονται στο τρίτο και μεγαλύτερο σε έκταση κεφάλαιο. Η δημιουργικότητα και η φαντασία, η μίμηση και η επανάληψη, αναδεικνύονται σε βασικούς άξονες της μαθησιακής διαδικασίας του παιχνιδιού. Η συγγραφέας αναψηλαφεί τη μορφή που παίρνουν τα δύο αυτά στοιχεία, το πώς νοηματοδοτούνται, πώς προσλαμβάνονται από τα παιδιά και πώς αξιολογούνται από τους κριτές. Επίσης, θέτει υπό συζήτηση την ελιτίστικη προσέγγιση της δημιουργικότητας που τονίζει τη φυσική της προέλευση, αλλά και τη δημοκρατικότερη προσέγγιση που υποστηρίζει ότι όλοι και όλες είναι δυνάμει δημιουργικοί/ές αρκεί να υπάρχουν οι σωστές κοινωνικές και εκπαιδευτικές συνθήκες. Το έργο του Μπουρντιέ χρησιμοποιείται για να αμφισβητηθεί η άποψη ότι στον διαγωνισμό συμμετέχουν «μάγισρες από κούνια» και να αναδειχθεί η μαγική ως μια ταξικά προσδιορισμένη πολιτισμική δραστηριότητα.⁵ Τα παιδιά σύμφωνα με τη συγγραφέα δεν μαθαίνουν μόνο να μαγειρεύουν, εξασκούνται σε μια ορισμένη σχέση με το φαγητό, η οποία είναι ταξικά προσδιορισμένη.

Στο τέταρτο κεφάλαιο αυτό που απασχολεί την Μακρυνιώτη είναι τι μαθαίνουν τα παιδιά στο ΤΜΣ και με ποιους τρόπους. Η συγγραφέας ταξινομεί τα διαφορετικά είδη γνώσης: γνώσεις-συναγές, γνώσεις παγιομένες με τη μορφή κανόνων, γνώσεις «ότι κάποια πράγματα είναι και θα είναι έτσι», και δείχνει πώς κατασκευάζονται και πώς γίνονται κτήμα των παιδιών, προκειμένου να

εξετάσει τις μορφές αλληλεπίδρασης και τις σχέσεις εξουσίας που προάγει το κάθε είδος. Επίσης, διερευνά τη διάθεση πειραματισμού, και το πώς ο πειραματισμός συνδιαλέγεται με τις παγιομένες γνώσεις, όπως και το αν διδάσκεται και με ποιο τρόπο η έκφραση της φαντασίας και της καινοτομίας, παραθέτοντας εμπειρικό υλικό από το *τζούνιρ μάστερ κλας* και την *εκτέλεση της ίδιας συνταγής*. Σε αυτή τη γνωσιακή ανάλυση κεντρική θέση κατέχει το σώμα, οι αισθήσεις και οι απολαύσεις που απορρέουν από αυτές. Τα συστατικά της νεοφιλελεύθερης υποκειμενικότητας, όπως η προσαρμοστικότητα, η εντατικοποίηση, η πρώιμη εξειδίκευση, η κατάρτιση σε πρακτικές γνώσεις, η ανταγωνιστικότητα, ενσωματώνονται από τα διαγωνιζόμενα παιδιά μέσω της απόλαυσης. Το παιδαγωγικό περιβάλλον του ΤΜΣ απευθύνεται στον νου και το σώμα των παιδιών, δηλαδή υπονομεύει την παραδοσιακή διάκριση του πολιτισμού μας ανάμεσα στον νου και το σώμα, και αυτό, σύμφωνα με τη συγγραφέα, λειτουργεί είτε απελευθερωτικά είτε χειραγωγικά για τους μετέχοντες.

Το βιβλίο ολοκληρώνεται με την περιγραφή των γνωρισμάτων της νεοφιλελεύθερης βιο-παιδαγωγικής του τηλεοπτικού παιχνιδιού και των διαδικασιών συγκρότησης μορφών υποκειμενικότητας που «εξαργυρώνονται» μέσα και έξω από αυτό. Τα συμπεράσματα δεν κλείνουν τη συζήτηση, αλλά αντίθετα θέτουν νέα ερωτήματα μέσα από καίριες επισημάνσεις, όπως ότι μέρος αυτής της βιο-παιδαγωγικής «στηρίζεται στην αντιστροφή της σχέσης παιδιών-ενηλίκων, όπως αυτή διαμορφώνεται με άξονα την τροφή, και κατ' επέκταση την εξάρτηση, την ασφάλεια και την ευχαρίστηση, ειδικά μάλιστα αν αναλογιστεί κανείς ότι η τροφή (με το θηλασμό αρχικά) αποτελεί τη βάση της πρωταρχικής συναισθηματικής σχέσης του μωρού με τη μητέρα και την πρώτη μορφή (στοματικής) ευχαρίστησης».⁶ Η αντιστροφή του κυρίαρχου δυτικού προτύπου, όπου τα παιδιά μαγειρεύουν μόνο τους φαγητά που είναι αδύνατο να εκτελέσουν οι περισσότεροι μεγάλοι, είναι μια αφηγηματική τακτική που προσελκύει το ενδιαφέρον του κοινού, καθώς προκαλεί εντύπωση και δημιουργεί αμφιβολίες για την τελική έκβαση του παιχνιδιού. Η αμφισβήτηση των κυρίαρχων αντιλήψεων για την παιδική ηλικία μέσω αυτής της αντιστροφής, όπου τα παιδιά παραμερίζουν τους ενηλίκους και αποκτούν μια άμεση και ανεξάρτητη σχέση με την τροφή, αντισταθμίζεται, ανακουφιστικά για το κοινό, από την προβολή γνωρισμάτων που θεωρούνται ως κατεξοχήν παιδικά, όπως είναι ο αυθορμητισμός, η περιέργεια, η αφέλεια.

Η «χειραφετημένη», ευέλικτη, επιδεικτική στη μάθηση που δεν ολοκληρώνεται ποτέ, αναστοχαστική και άρα αυτο-βελτιούμενη παιδική ηλικία συγκροτείται σε συνάρτηση με τις σύγχρονες συνθήκες που επιβάλλει παγκόσμια το νεοφιλελεύθερο πρόταγμα, και συνιστά έναν δείκτη της αλλαγής του μοντέλου διακυβέρνησης των παιδιών και κατ' επέκταση των μελλοντικών ενηλίκων.⁷ Σημείο αναφοράς αυτού του μοντέλου είναι το αυτοαναφορικό πρότυπο του μάντζερ που στοχεύει στη διαρκή υπέρβαση του εαυτού του, των ορίων και των δυνατοτήτων του. Το διαφορετικό και το καινοτόμο προκύπτει ατομικά και όχι συλλογικά. Το συλλογικό λειτουργεί απλά ως το σκιηκό, όπου το άτομο εκφράζει το ταλέντο του, εκδηλώνει τις ικανότητές του και αξιολογείται ιεραρχικά, αναλαμβάνοντας πλήρως την ευθύνη της επιτυχίας ή αποτυχίας του.

Εν κατακλείδι, το βιβλίο αυτό είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον και χρήσιμο ανάγνωσμα για όσους και όσες εργάζονται ή σπουδάζουν στα πεδία της κοινωνιολογίας της αλληλεπίδρασης, της γνώσης, του σώματος, της παιδικής ηλικίας, αλλά και της παιδαγωγικής. Επίσης, παρουσιάζει ενδιαφέρον γι' αυτούς και αυτές που ενδιαφέρονται για τον ρόλο της τηλεόρασης και τις κατανα-

λωτικές κουλτούρες, καθώς και τις σπουδές της διακυβέρνησης και της βιοπολιτικής.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1 Μισέλ Φουκώ, *Η ιστορία της σεξουαλικότητας. Η βούληση για γνώση*, τόμ. 1, Πλέθρον, Αθήνα 2011.
- 2 Erving Goffman, «Η διασκέδαση στα παιχνίδια», στο του ίδιου, *Συναντήσεις. Δύο μελέτες στην κοινωνιολογία της αλληλεπίδρασης*, εκδ. Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1996.
- 3 Πήτερ Μπέργκερ / Τόμας Λούκμαν, *Η κοινωνική κατασκευή της πραγματικότητας*, νήσος, Αθήνα 2003.
- 4 Μισέλ Φουκώ, *Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της φυλακής*, Πλέθρον, Αθήνα 2011.
- 5 Pierre Bourdieu, *Η διάκριση. Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης*, Πατάκης, Αθήνα 2006.
- 6 Δήμητρα Μακρυγιάννη, *Μικροί μάγιστρος στη μικρή οθόνη. Παίζοντας με τη γνώση, την απόλαυση και τον κοινωνικό έλεγχο*, νήσος, Αθήνα 2014, σ. 136.
- 7 Michel Foucault, *Η γέννηση της βιοπολιτικής. Παραδόσεις στο Κολέγιο της Γαλλίας (1978-1979)*, Πλέθρον, Αθήνα 2012· Michael A. Peters / A. C. Besley / Mark Olssen / Susanne Maurer / Susanne Weber (επιμ.), *Governmentality Studies in Education*, Sense Publishers, 2009.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΣΠ. ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΗ

Για το βιβλίο:

Lisa Bénou, *Pour une nouvelle histoire du droit byzantin. Théorie et pratique juridiques au XIVe siècle*. Éditions de l'Association Pierre Belon, 2011, σ. XVIII+395.

Τό βιβλίο της Λίζας Μπένου ανήκει σέ εκείνα πού προκαλούν τό ενδιαφέρον του αναγνώστη ήδη μέ τόν τίτλο τους. Αυτό αποτελεί βέβαια εύγενή φιλοδοξία κάθε συγγραφέα, ό καθένας από έμάς γνωρίζει όμως πώς τέτοιου είδους προσπάθειες δέν στέφονται πάντοτε από έπιτυχία. Δέν σπανίζουν δηλαδή οι περιπτώσεις, πού ή μελέτη ενός έργου δημιουργεί κάποια απογοήτευση, όχι γιατί τό

Η Έλευθερία Σπ. Παπαγιάννη διδάσκει Ίστορία του Δικαίου στη Νομική Σχολή Άθηνων.

περιεχόμενό του είναι άπαραιτήτως κακό, αλλά άπλως έπειδή δέν έκπληρώθηκαν οι προσδοκίες πού ό τίτλος του είχε δημιουργήσει. Στην παρούσα περίπτωση όμως όχι μόνον αυτό δέν συμβαίνει, αλλά άντιθέτως ή ανάγνωση του βιβλίου δικαιώνει άπολύτως τήν έπιλογή του τίτλου, γιατί ή έρευνα της Λ. Μπένου και από άναγνωστικό πνεύμα χαρακτηρίζεται και ίκανοποιητικά αξιοποιεί τις πληροφορίες πού μάς παρέχουν τόσο τά νομοθετικού περιεχομένου κείμενα όσο και τά ντοκουμέντα της νομικής πρακτικής κατά τόν 14ο αιώνα. Η έπιλογή της χρονικής αυτής περιόδου —ή όποια πρέπει να θεωρηθεί μάλλον ως ένας «μακρύς» 14ος αιώνας, γιατί αξιοποιούνται πληροφορίες ήδη από τό 1261 και μέχρι τό 1453— ως πεδίου για έρευνα υπήρξε κατά τή γνώμη μου ιδιαίτερος έπιτυχής. Σέ άντίθεση μέ ό,τι παρατηρείται για άλλες περιόδους του βυζαντινού δικαίου —όπως οι ίουστινιάνειοι χρόνοι, ή έποχή της «άκαθάρσεως των παλαιών νόμων» στά χρόνια της Μακεδονικής Δυναστείας, αλλά και οι λεγόμενοι «σκοτεινοί αιώνες» της ιστορίας του βυζαντινού δικαίου, πού όμως σφραγίζονται από τήν παρουσία της Έκλογής των Ίσαύρων—οι αιώνες άνάμεσα στις δύο Άλώσεις έχουν μελετηθεί ως προς τό δικαίο τους μέ άρκετή μέν έμβάθυνση αλλά άποσπασματικά, έτσι ώστε να δημιουργείται ή έντύπωση στεγανών, πού έμποδίζουν τή συγκριτική μελέτη των διαφόρων πηγών και τή σύγκλιση των πληροφοριών πού αυτές παρέχουν. Από τήν άλλη μεριά, υπάρχει ή τάση να θεωρούνται οι Παλαιολόγιοι χρόνοι —μέ εξαίρεση τόν τομέα της τέχνης και της φιλοσοφίας— ως έποχή παρακμής. Η διαδεδομένη αυτή άποψη δέν μέ βρίσκει άπολύτως σύμφωνη. Ουδόλως βέβαια παραγνωρίζω τήν έξωτερική εικόνα της έδαφικά συρρικνωμένης, οικονομικά αδύναμης και σχεδόν συνεχώς έμπολεμης παλαιάς αυτοκρατορίας, ή πολύχρονη όμως ένασχόλησή μου μέ τά νομικά κείμενα της ύστερης αυτής έποχής, μέ έχει οδηγήσει στο συμπέρασμα πως ό,τι είχε πλέον άπομείνει από τό άποκαλούμενο Βυζάντιο διέθετε έναν έσωτερικό δυναμισμό, ό όποιος στόν τομέα του δικαίου έκδηλώθηκε μέ τήν όσμωση παράδοσης και νεωτερικότητας σέ βαθμό μεγαλύτερο από κάθε άλλη έποχή των βυζαντινών χρόνων.

Τό πρόβλημα του διττού χαρακτήρα του βυζαντινού δικαίου ως έξελληνισμένου ρωμαϊκού, αλλά και δικαίου εφαρμοζόμενου σέ μία κοινωνία τελειώς διαφορετική από εκείνη της παλαιάς Ρώμης, είχε ήδη από τό 1989 έπισημάνει ό Alexander Kazhdan, πού —μέ τρόπο όμως μάλλον άκομψο και άτεχνο, προφανώς ως στερούμενος νομικής παιδείας— έψεξε τούς ιστορικούς του βυζαντινού δικαίου για υπερβολική προσκόλληση στα κείμενα νομοθετικού χαρακτήρα και παραμέληση άλλων πηγών, οι όποιες θα ήταν όμως χρησιμότερες για τή διερεύνηση αυτού πού θα άποκαλούσε κανείς «ζωντανό δικαίο» της Άνατολικής Αυτοκρατορίας. Οι άποψεις του Kazhdan προκάλεσαν άρκετές αντιδράσεις στην κοινότητα των ειδικών. Παρόλα αυτά, έπιφανείς έρευνητές όπως ό Bernard Stolte και ό Dieter Simon δέν άρνήθηκαν τήν πολυπλοκότητα του βυζαντινού δικαίου, τή δυνατότητα προσέγγισής του από πολλές πλευρές και τήν άναμφισβήτητη ανάγκη συνεργασίας περισσότερων έπιστημών για τή σφαιρική και ουσιαστική του γνώση. Οι προβληματισμοί αυτοί αποτελούν και τήν άφετηρία για τήν έρευνα της Λίζας Μπένου, πού ή ίδια καθορίζει ως στόχο της τήν εξέταση της περί δικαίου άντίληψης και της πρακτικής εφαρμογής των επί μέρους διατάξεων από τή βυζαντινή έξουσία και κοινωνία κατά τόν 14ο αιώνα, ή —μέ άλλα λόγια και σύμφωνα μέ τόν Bernard Stolte— τό πως οι Βυζαντινοί της έποχής αξιοποίησαν τό ρωμαϊκό δικαίο τους παρελθόν για να διαχειριστούν τήν πραγματικότητα του καιρού τους.

Η άνάλυση αυτή γίνεται στο εισαγωγικό κεφάλαιο του βιβλίου, τό όποιο επίσης περιλαμβάνει και έπισκόπηση της έρευνας για τήν ιστορία του βυζαντινού δικαίου στόν ευρωπαϊκό χώρο από τήν